



SURİYELİ GÖÇÜ VE SİĞİNMACILARIN ENTEGRASYON SÜRECİNDE STK'LAR SYRIAN MIGRATION AND NGO'S IN THE PROCESS OF INTEGRATION OF ASYLUM SEEKERS

Duygu Şerife YILDIRIM*

Öz

Son sekiz senedir, siyasal ve sosyal anlamda en önemli konuların başında Suriyeli göçü gelmektedir. Yaşananlar başta Ortadoğu ülkeleri ve Türkiye olmak üzere birçok ülke için önemlidir. Türkiye hem sınır komşusu olması hem de en çok Suriyeli göçmene ev sahipliği yapan ülke olması açısından büyük yük üstlenmiştir. Türkiye'nin bu zamana kadar yaşamış olduğu göçlerden farklı bir sürecin yaşandığı ortadadır. Birçok defa, Türkiye'ye yakın ülkelerde yaşanan karışıklar ve savaşlar nedeniyle yerlerinden edilen sığınmacılara ev sahipliği yapan Türkiye, Suriyelilere de "geçici koruma" kanunu ile kapılarını açmıştır. Günümüze kadar yaşanan göçlerin sonuçlarına yönelik araştırmalara bakıldığında, göçün toplumsal anlamda birçok sorunu beraberinde getirdiği görülmüştür. Suriyeli göçü de zorunlu ve plansız bir yer değiştirme olmasından dolayı, sığınmacıların ve ev sahibi toplumun sorunlar yaşamasına neden olmuştur. Özellikle toplumsal ve ekonomik entegrasyonun sağlanması bu sorunların çözülmesinde en önemli adımdır. Ortaya çıkan sorunların çözülmesinde bazen hükümetler eksik kalır ve bu durumda devreye STK'lar girer. Bu çalışmada; göç ve uluslararası göçe ilişkin yaklaşımlar temelinde göç sonrası entegrasyon sürecine ve Türkiye özelinde Suriyeli sığınmacıların entegrasyonunda sivil toplum kuruluşlarının sürece nasıl dahil olduklarına bakılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Göç, Zorunlu Göç, Sığınmacı, Entegrasyon, STK.

Abstract

For the past eight years, Syrian migration is one of the most important political and social issues. What's happening in this process is of great importance for many countries, especially Middle Eastern countries and Turkey. Turkey is a neighbour with Syria and play a big role in terms of being the country that hosts most of Syrian immigrants as well. It is clear that Turkey is experiencing a different process of migration that have lived up to this time. Turkey has hosted to asylum seekers who have been displaced many times due to chaos and wars in countries close to them. At the same time Turkey, Syrian refugees "temporary protection" has implemented laws and border crossings opened for refugees. When we look at the researches on the migration and the results of the migrations, it was seen that migration brought many problems in social sense. Syrian immigration is a mandatory and unplanned migration process. Therefore, both asylum seekers and the host community have experienced many social problems. Governments are sometimes lacking in resolving emerging issues. In this process; NGOs are one of the most important sources for the solution of social problems. In particular, ensuring social and economic integration is the most important step in solving these problems. This work; on the basis of approaches to migration and international migration, examines the process of integration after migration and Turkey in particular, during the integration process of Syrian refugees, it is examined how civil society organizations are involved in this process.

Keywords: International Migration, Forced Migration, Asylum Seeker, NGO.

GİRİŞ

İnsanlık var olduğu sürece farklı zaman dilimlerinde farklı şekillerde yer değiştirmiş, göç etmiştir. Göç literatürüne baktığımızda, genelde insanlar hayatlarını sürdürmeleri için gerekli kaynakların tükendiğinde, kendi kararlarıyla göç ettiklerinden dolayı genel olarak göçün ekonomik nedenleri üzerine durulmuştur. Fakat insanların istek ve talepleri dışında yerlerinden edildiği zorunlu göçlerde yaşanmaktadır. Günümüzde yaşanan Suriyeli göçü de zorunlu bir göçtür.

Hükümetlerin devrilmesine kadar giden Ortadoğu'daki karışıkların 2011 yılında Suriye'ye sığması ve iç savaşın şiddetini artırması göçü beraberinde getirmiştir. Bu süreçte Suriye'de insanlar sadece iç savaşın yıkıcı etkilerine değil aynı zamanda bölgede ortaya çıkan yasadışı terör örgütlerinin saldırılarına da maruz kalmıştır. Suriye'de milyonlarca insan ülke içinde yerlerinden edilmiştir. Yerlerinden edilen bu insanların birçoğu da sınır kapılarına kaçmış ve komşu ülkelere sığınmaya mecbur kalmıştır.

Suriye, Türkiye için hem jeopolitik açıdan hem de kültürel ve tarihsel birlik açısından önemli bir konumdadır. Bu özelliklerinin de etkisiyle Türkiye bu süreçte büyük yük üstlenmiştir. Hem bölgedeki güvenliğin sağlanması hem de Türkiye'ye sığınan Suriyelilere yardım açısından Türkiye, Suriye'ye komşu ülkelerden daha aktif bir çalışma içine girmiştir. On seneye yaklaşan bu göç sürecinde Türkiye 3,5 milyonu aşkın Suriyeli göçmen nüfusuyla en çok Suriyeli göçmenin bulunduğu ülke konumuna gelmiştir.

Türkiye'nin ve Suriyelilerin planlamadığı bir şekilde ve hızla gelişen bu göç sürecinde hem sığınmacı toplum hem de Türkiye toplumunun sorunlar yaşaması kaçınılmaz bir hal almıştır. Bu süreçte hükümet hızlı politika üretimine önem verip, göçmenlerin mağduriyetlerini gidermek ve entegrasyonlarını sağlamak için

* Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.



adımlar atmıştır. Sorunların çözümünde eksik kalınan noktalarda, sivil toplum kuruluşlarının sığınmacıların yanında hassasiyetle yer aldığı görülmektedir. Sivil toplumun en önemli aktörlerinden biri olan sivil toplum kuruluşları, sosyal ağlar sayesinde entegrasyon sürecini olumlu yönde etkilemiştir.

I. Göç ve Uluslararası Göçe İlişkin Genel Bakış

Kimi zaman coğrafi nedenler, kimi zaman yeni yerler keşfetme duygusu, kimi zaman da üzerinde yaşadıkları topraklarda hakimiyet kurma isteği nedeniyle insanoğlu sürekli değiştirmiştir. Basit bir şekilde bireylerin bir yerden bir başka yere gitmesi, yer değiştirmesi olarak düşünüldüğünde göç sürecinde bir nüfus hareketliliğinden bahsedilmektedir. Fakat göç sadece yalın bir nüfus hareketliliğinden çok daha fazlasıdır çünkü bireyler işin içine girdiklerinde bu süreç; sosyolojik, psikolojik, ekonomik, antropolojik, siyasi dinamikleri barındıran bir meseleye dönüşür. Bu nedenle de göç kavramı farklı disiplinler tarafından farklı şekillerde tanımlanmaktadır.

Göç; ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel gibi birçok nedenlerden ötürü, kısa veya uzun vadeli, uzak veya yakın mesafelere yapılan yer değiştirme hareketlerini içermektedir. Tabi göç yalnızca bireysel değil mensubu olunan ailenin veya grubun kararı sonucu da gerçekleşebilir. Bu ikamet değişiklikleri aynı zamanda yerleşimi veya geri dönüşü de içinde barındırmaktadır. Belli bir amaç doğrultusunda yapılan göç; coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değişim olarak tanımlanabilir (Yalçın, 2004, 13).

Göçün sosyolojik tanımına bakıldığında bireyin ya da grupların sembolik veya siyasi sınırların ötesine, yeni yerleşim yerlerine ve toplumlara doğru kalıcı hareketi şeklinde ifade edilmiştir (Marshall, 2013, 685-686). Literatürde göçle ilgili bilinen ilk bilimsel çalışma, Ravenstain tarafından 1885 yılında yayınlanan "Göç Kanunları" adlı makaledir. Ravenstain'ın açıklamaları demografik olarak yer değiştirmenin kesin sınırlarını çizmeye yöneliktir. Göçün nedeni "insanların maddi açıdan daha iyi şartlara ulaşmak amacı" şeklinde belirlenmiştir. Bu tanımlama aslında dönemin İngiltere'sinde yaşanan göçlerin mahiyetini yansıtmaktadır. Genellikle sanayinin veya ticaretin yoğunlaştığı bölgelere yapılan kısa veya uzun vadeli şekilde yaşanan göçler bu tanımın ortaya çıkmasına neden olmuştur (Unat, 2006, 21). Zamanla göçler de değişmeye farklı şekiller almaya başlamış, bununla birlikte bu alanda çalışmalar ve tanımlamalar da çeşitlenmeye başlamıştır.

Ravenstain'ın yanı sıra William Petersen'de 1958 senesinde yayınladığı "A genel Typology of Migration" adlı bir araştırmasında beş çeşit göç tipi belirlemiştir. Göçe ilişkin tipoloji oluşturmaya çalışan Petersen çalışmasında Fairchild'in yapmış olduğu göç tipolojini ele alarak işe başlamıştır. Fairchild'in göç açıklamalarında insanın aslında, bir güç tarafından hareket etmeye zorlanıncaya kadar göç etmeye meyilli olmadığını ima ediyor (Petersen, 1958, 256).

Petersen, genel göç tipolojisini oluşturmaya çalışırken göç edilecek bölgenin itici ve çekici faktörlerin etkili olduğunu ifade etmiştir. Beş temel göç tipini oluştururken kişilerin yenilikçi veya muhafazakar olmalarından çok itici-çekici faktörleri esas almıştır ve ilkel, zorla, yönlendirilmiş, serbest (özgür), kitlesel şeklinde göç tiplerini belirlemiştir (Petersen, 1958, 259).

Göç üzerine birçok araştırma yapan Everett S. Lee, 1966 yılında yayınlanan "A Theory of Migration" adlı makalesinde göçü şu şekilde tanımlamaktadır. Göç, genel olarak kalıcı veya yarı kalıcı bir ikamet değişikliğidir. Kısıtlama yapılmaksızın bir yerden başka bir yere yapılan hareketin mesafesi, gönüllü veya zorunlu olması, iç göç veya dış göç olması fark etmeksizin yapılan ikamet değişikliklerini içermektedir. Bu tanımın içine sadece göçebelerin yer değiştirmesini dahil etmemektedir. Onun dışında ne kadar kısa süreli olursa olsun, ne kadar kolay veya zor olursa olsun her göçün temelinde bir amaç vardır. Aynı zamanda göç süreci birtakım engelleri de içinde barındırmaktadır (Lee, 1966, 49).

Lee her göçü etkileyen belli faktörlerin olduğunu savunmuştur. (Pull-Push) İtme-Çekme teorisi olarak bilinen bu faktörler; bireyin yaşadığı yerle ilgili faktörler, gidilmesi düşünülen yerle ilgili faktörler, göç sürecinde karşılaşılan engelleyiciler ve bireysel faktörlerdir (Lee, 1966, 50).

20. yüzyıla gelindiğinde değişen dünya ile göçün mahiyeti de değişmeye başlamıştır. Yaşanan siyasi mücadeleler ve şiddetli çatışmaların yanı sıra ekonomik değişiklikler sonucu oluşan karşılıklı ya da tek yönlü göç akımlarını açıklamaya çalışan Castel ve Millere göre; Göç küreselleşmekte, gittikçe daha fazla ülke göç hareketlerinden eş zamanlı olarak etkilenmektedirler. Göçmenlerin menşei çeşitlilikleri de artmaktadır. Göç alan ülke içerisinde farklı ekonomik, sosyal ve kültürel geçmişlere sahip göçmen grupları barındırmaktadır. Göç hızlanmakta; uluslararası göç hacmi giderek büyümekte. Bu sayısal büyüme, hükümet politikalarının önemini ve güçlüklerini artırmaktadır. Hükümet politikalarıyla uluslararası göç kontrol altına alınabileceği ve göçmenlerin memleketlerine geri gönderilebileceği öngörülmektedir. Göç farklılaşmakta; pek çok ülke için göç sadece emek göçü, mülteci göçü, ya da kalıcı yerleşimciler gibi tek bir şekilde göç yaşanmamakta bunların hepsini aynı anda yaşamaktadır. Hükümetler göçleri durdurmak için kontrol etmek için çabalar da göç zincirleri bir hareket ile başlayıp öteki biçimlerde devam etmektedir. Göçün farklılaşarak devam etmesi ulusal



ve uluslararası önlemlerin alınmasında engel oluşturmaktadır. Göç siyasallaşmakta hem ulusal hem de uluslararası politikalar, bölgesel ve ikili ilişkiler ve dünya devletlerinin ulusal güvenlik politikaları artan bir biçimde uluslararası göç tarafından etkilenmektedir (Miller & Castles, 2008, 12-14).

Göçün şeklinin değişmesi ile toplumsal olarak birçok alandan etkilenen ve birçok alanı etkileyen bir sürecin yaşanması nedeniyle göçün makro ve mikro etkilerinin olduğu düşüncesi de gelişmeye başlamıştır ve göç sistemleri teorisi altında göçün farklı boyutları ele alınmaya çalışılmıştır. Yukarıda kısaca değinilen göç kuramlarından farklı olarak göçü disiplinler arası bir yaklaşımla ele alan ve özellikle uluslararası göç hareketlerini; göç alan ve göç veren ülkeler açısından siyasal, ekonomik, kültürel bağlara dayandırmaktadır. Uluslararası göçü temelde makro ve mikro bazda şu şekilde incelemiştir; makro yapı, ekonomik, politik devletlerarası ilişkilerin artması ve dünya çapında ekonomik alışverişler göçü belirlemektedir. Mikro yapılar göç ve göç sonucunda göçmenlerin toplumsal kabulü ve uyumu üzerinde durmaktadır (Miller & Castles, 2008, 45-50).

Belli başlı kuramları ve göç tanımlamalarını ele aldığımız bu kısımda görüldüğü üzere farklı bakış açılarından farklı etkenler baz alınarak göç ve uluslararası göçlerin birçok tanımlaması mevcuttur. Bunun nedenlerinin başında aslında her göç sürecinin yaşanan dönemsel farklılıkları, göçün ortaya çıkmasında etkili olan ihtiyaç farklılıkları ve bölgesel farklılıkları içinde barındırmasıdır. İnsanlık tarihine bakacak olduğumuzda aslında insanların sürekli yer değiştirdiği bilinen bir gerçektir. Ulusal sınırların çizilmesiyle iç göç ve dış göç olarak nitelendirilmeye başlayan bu yer değiştirmeler, neticede farklı şekillerde de olsa devam etmekte ve devam edecektir. Bu nedenle göç olgusu geçici değil sürekli bir olgudur. Bu nüfus hareketlerinin nedenlerinin yanında sonuçları önemlidir. Göç her zaman yalın bir demografik büyümenin yanında, toplumsal, siyasal, ekonomik değişimler ve çekişmeleri de getirmiştir. Tüm bu nedenlerden ötürü göçün genel geçer tek bir kuramla açıklanması güç olarak görülmektedir.

A. Uluslararası Göç ve Göçmen Entegrasyonu

Uluslararası Göç Örgütü'nün yapmış olduğu tanımlamada "kişilerin geçici veya daimi olarak başka ülkeye yerleşmek üzere menşe ülkelerinden veya mutad olarak ikamet ettikleri ülkeden ayrılmaları. Dolayısıyla, uluslararası bir sınırın geçilmesi söz konusudur." (IOM Uluslararası Göç Örgütü, 2009, 59).

Batı Avrupa'da imparatorlukların yıkılması ile; günümüzde bütün dünyada hakim devlet yapısı şeklini alan ulus devletler oluşmuştur. Ulus devletler etnik, dil, din ve kültürel farklılıkların da sınırlarını belirlemiştir bir bakıma. Bu da göç sürecinin iç göç ve dış göç olarak farklılaşmasına neden olmuştur. Uluslararası Göç Örgütü'nün tanımında da bu sınırların aşılmasına vurgu yapılmıştır. Fakat ulus ötesi göç, sınırların aşılmasıyla yer değiştirilmesinden çok daha fazlasını içermektedir. Toplumsal olarak hem göç veren ülke bakımından hem de göç alan ülke açısından birçok dinamikleri içeren karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu nedenle uluslararası göç üzerine yapılan araştırmalar; tarih, ekonomi, siyaset bilimi, demografik, hukuki, sosyolojik ve psikolojik açılardan ele alınmalıdır. Yani inter- disiplinler olarak adlandırılan bir bakış açısıyla incelenmelidir.

Bu çalışmada ise göç sosyolojik olarak ele alınıp, toplumsal alanda bireylerin yeni dahil oldukları toplumda karşılaştıkları zorluklara bakılmaya çalışılacaktır. İnsan toplumsal bir varlıktır bu nedenle insanlar içinde doğdukları toplum ve coğrafyanın özellikleri ile şekillenir ve bir kültüre sahip olur. Kültürü sosyal hayatın toplamı olarak gören bir yaklaşımla Tylor ; "bir toplumun üyesi olarak insanın edindiği bilgi, inanç, sanat, yasalar, ahlak, gelenekleri ve diğer yetenekleri, alışkanlıkları içeren karmaşık bir bütündür." şeklinde tanımlamıştır. Bir başka bakış açısına göre kültür kuşaklar yoluyla zaman içinde aktarılan bir mirastır. Kültür bireyin davranış ve eylemlerini belirleyen kurallar ve yaşam biçimi olarak da ifade edilmiştir. Bireyin kimi zaman maddi kimi zaman duygusal ihtiyaçlarını karşılamak için kullandığı bir araç olarak gören psikolojik yaklaşıma göre de kültür sayesinde insanlar iletişim kurar ve öğrenirler (Smith, 2007, 15-16).

Kısacası her insan belli bir kültür dairesi içinde belli kalıpları öğrenir ve bunları uygulama yeteneği edinir. Göç sürecinde bu ister iç göç olsun ister dış göç olsun üyesi olduğu toplumdan ayrılarak birçok açıdan farklı bir topluma dahil olmaya çalışması beraberinde birçok sorunu getirmektedir. Özellikle de ulus ötesi göç sürecinde bu sorunlar daha yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Bu süreçte hem göç edenler hem de göç alan toplum açısından ortaya çıkan olumsuzluklarla iki toplumda baş edebilme mekanizmaları geliştirmeye çalışılmaktadır.

Toplumların dönüşümlerinin nedenlerinden biri olarak görülen uluslararası göçün oluşumu eski dönemlerden beri devletleri ve toplumları şekillendirmektedir fakat son yıllardaki insan hareketlerinin farklı özellikleri içerdiği ifade edilmektedir. Küresel kapsamı nedeniyle bu yeni dönemde yaşanan göçler yerel ve uluslararası politikaların merkezini oluşturmaktadır. Bu göçler beraberinde büyük ölçüde ekonomik ve sosyal sonuçlar getirmektedir. Göçün, hükümetlerin kontrolüne karşı yeni siyasal biçimler oluşturacak şekilde konumlandığını ve direngen olmasıyla birlikte, karşılıklı bağımlılığın yeni biçimleri, ulus aşırı topluluklar ve



iki taraflı, bölgesel birlikler milyonlarca insanın yaşamını hızlı bir şekilde dönüştürmektedir. Bu durumda göç, devlet ve toplumların yapılarını şekillendirmektedir (Miller & Castles, 2008, 4-11).

Farklı etnik yapıdaki toplumların bir araya gelmesine neden olan ulus ötesi göçler sosyolojik olarak baktığımızda etnik farklılaşmayı da beraberinde getiren bir süreçtir. Milli kültür üzerine şekillenmiş olan ulus devlet için toplumsal ve kültürel olarak farklı olan etnik gruplar tehdit olarak algılanmaktadır. Hükümetler bu süreçte kimi zaman gelen göçmen topluluğu kendi topluluğuna benzemesi için zorlamış kimi zaman karşılıklı iki toplumun birbirine uyum sağlaması için çaba sarf etmiştir. Göçmenlere yönelik bu süreçte uygulanan politikalara ve yaklaşımlara kısaca bakacak olursak ilk olarak asimilasyon kavramı dikkat çekmektedir.

Göç sonucu farklı kültürel ve etnik yapıya sahip olan bireylerin bir araya gelmesiyle sosyo-kültürel ve sosyo-psikolojik durumlar ortaya çıkmaktadır. İki toplumun bir ortak payda da yaşamlarını sürdürmeleri için birbirlerini kabullenme ve bir uyum sürecine ihtiyaçları vardır. Genel olarak bakıldığında göç alan ve göç eden toplumların kültürleşme, asimilasyon, entegrasyon ve uyum gibi farklı süreçlerden geçtiği söylenebilir.

Tarihte ilk olarak Amerika Birleşik Devletinde farklı toplumların bir arada yaşayabilmeleri için "asimilasyon" kavramının kullanıldığını görmekteyiz. Bir göçmen ülkesi olan ABD'de de farklı etnik, milli, dini temellere dayalı toplulukların bir arada yaşayabilmeleri için asimilasyon sürecinin işlemesi gerekli görülmüştür. Asimilasyon sürecinde bireylerin mensubu oldukları kültürleri bir tarafa bırakıp geldikleri toplumun kültürünü benimsemesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Bunun ile ilgili farklı teoriler ve uygulama planları oluşturulmuştur (Yalçın, 2004, 56-65).

Acar ve Demir'e göre asimilasyon kavramı iki anlam taşımaktadır; birincisi zayıf toplumun veya kültürün görece daha baskın bir toplum içerisinde bu baskın topluma dönüşerek benzemesidir. İkincisi ise bir bireyin doğup büyüdüğü toplumun dışında bir toplumla veya azınlıkla ya da göçmen bir topluluğun başka bir toplulukla geliştirdiği ilişkiler sonucunda kendi özgün kültürel kimliğini yitirmesi ve yeni kültür ortamında eritilmesi anlamını taşımaktadır (Demir & Acar, 1997, 25).

Günümüzde ise bu tür bir asimilasyon sürecinden aslında bahsetmek bir bakıma zordur. Küreselleşmenin giderek ivme kazandığı karşılıklı bağlantıların artmasıyla baskın kültürlerin varlığı tartışılır olmuş ve başta teknolojinin de etkisiyle ilişkiler ağlarının güç kazanması sonucu kültürlerin birbirine benzerlikleri aslında artmaya başlamıştır. Bu nedenle artık çokkültürcü yaklaşıma sahip birbirine entegre toplumların varlığı üzerinde durulmaktadır.

Göç sonrası süreçte uyum ve bütünleşmeyi ifade eden entegrasyon kavramı daha çok kamu politikası alanındadır. Genel olarak yerli ve göçmen toplulukların karşılıklı, yasal ekonomik, sosyal ve kültürel bakımlardan değişmelerini içeren ve farklı boyutlardan oluşan bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Entegrasyon süreci ülkenin tarihsel geçmişinden bağımsız değildir ve birçok ülkede bu sürece ilişkin deneyimlerde farklılıklar söz konusudur. Kimi ülkelerde entegrasyon süreci asimilasyon benzeri zorlayıcı şekilde ilerlerken kimi ülkelerde ise farklı etnik ve sosyal grupların tüm olanaklara eşit erişimi esas olan birlikte uyumlu bir yaşam vurgusu ön plana çıkmaktadır (Şeker, Sirkeci, & Yüceşahin, 2015, 2-3).

Entegrasyon üzerine çalışmaları dikkat çeken Berry, entegrasyonu bir toplumda bireylerin kendine özgün kimliklerini ve özelliklerini sürdürmenin yanı sıra, toplumla uyumlu ilişkiler kurabilmeyi de sağlaması nedeniyle önemli görmektedir (Berry, Immigration, Acculturation and Adaptation, 1997).

Göç sürecinde bireylerin ve grupların farklı kültürel temaslarda bulunmaları sonucu, kültürel ve psikolojik değişimler yaşanmaktadır. Sosyal gruplar düzeyinde; toplumsal yapıdaki, kurumlardaki ve kültürel pratiklerdeki değişimleri içermektedir. Birey veya grupların yaşadığı bu değişimler bazen kısa bazen de uzun vadede olsada sonuçta karşılıklı bir uyumun sağlandığı söylenmektedir (Berry, A Psychology of Immigration, 2001).

Sosyal yaşamdaki iki veya daha fazla grubun teması sonucu gruplarda karşılıklı olarak birey ve grup düzeyinde yaşanan değişim süreci olarak tanımlanan kültürleşme, uyum kavramıyla yakından ilişkilidir. Bireysel ya da grubun, iç veya ulus aşırı göç sonucu yaşanan kültürleşme sürecinde ortaya çıkan değişimlerle başa çıkmanın bir yolu olarak zaman içinde gelişen bir süreçtir uyum (Şeker, Sirkeci, & Yüceşahin, 2015, 11-15).

Aslında bu kültürleşme süreci tam olarak entegrasyonu sağlamaktadır. Entegrasyon sürecinin yapılan çalışmalarda; sistem entegrasyonu ve sosyal entegrasyon şeklinde ayrıldığı görülmektedir. Sistem entegrasyonu; ev sahibi toplumun gerilimden uzak, dengeli bir ilişki içerisinde göçmen grupları kabul etmesi şeklinde ifade edilmiştir. İş bulma, çalışma, oturma izni, vergi ödeme gibi ev sahibi toplum benimsemeyi gerektirmeyen özellikleri içerdiği sosyal entegrasyonun ise daha farklı boyutları vardır. Sosyal entegrasyonun; kültürleşme, sosyal- ekonomik-politik konum, etkileşim ve kimlik üzerinde şekillendiği aktarılmıştır (Şahin, 2008, 229-230).

Görüldüğü gibi entegrasyon süreci farklı dinamikleri içermektedir. Göçmenler ile ev sahibi toplum arasındaki gerginliğin azaltılması, çatışmaların önüne geçilebilmesi ve karşılıklı olarak uyumun sağlanması



için etkin bir entegrasyon sürecinin oluşturulması gerekmektedir. Giderek artan ilişkiler ağı göçlerin yoğunlaşması hatta "Göçler Çağı" (Miller & Castles, 2008) olarak ifade edilen bir dünya da insanların huzurlu ve güvenli bir ortamda yaşamaları için entegrasyon süreci önem arz etmektedir. Bunun içinde entegrasyon sürecinin neleri içerdiği ve başarılı bir entegrasyon sürecinin nasıl olacağına ilişkin birçok araştırma yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir.

B. Zorunlu Göç ve Mülteci, Sığınmacı Kavramları

Bireylerin herhangi bir amacı veya isteği olmadan zorla yerlerinden edilmesi olarak göreceğimiz "zorunlu ya da zorla" göç sürecini Uluslararası Göç Örgütü şu şekilde tanımlamaktadır; "Doğal ya da insan yapımı nedenlerden dolayı içerisinde yaşama ve refaha yönelik tehditleri de içeren bir zorlama unsuru bulunan göç hareketini tanımlamak için kullanılan genel terim." (IOM Uluslararası Göç Örgütü, 2009, 69).

Genellikle çatışmalardan ve maruz kaldıkları şiddetten kaçarak başka bir ülkeye sığınmaya çalışan insanların yanında çeşitli doğal felaketler; deprem, su basması veya çevresel faktörler; hava kirliliği, çölleşme gibi nedenlerden insanların zorunlu olarak göç ettikleri görülmektedir (Miller & Castles, 2008, 144-145).

"A General Typology of Migration"(1958) adlı çalışmada W. Petersen göçleri; ilkel, zorlama, yöneltilmiş, serbest ve kitlesel olarak beş başlık altında toplamıştır. Zorla veya zorlama göç; insanların kendi istekleri dışında faktörler veya bir yönetim tarafından güç kullanarak yerlerinden edilmesiyle gerçekleşmektedir. Zorlama göçlerde gidilecek yerin göçmenler tarafından belirlenmediği de görülmektedir. Bu zorlama göç sürecinde, genellikle ekonomik temelli amaçlar doğrultusunda yapılan göçlerden farklı süreçlerin işlediği ve farklı dinamikler içerdiği ifade edilmiştir (Petersen, 1958, 261).

Göç terminolojisinde zorla göç ettirilen kişilerin, "mülteci" veya "sığınmacı" olarak adlandırıldığı görülmektedir. Göçmen; kişisel rahatlık amacıyla ve dışardan herhangi bir zorlama unsuru olmaksızın hür iradesiyle göç etmeye karar veren kişi şeklinde nitelendirilmektedir. Tanımda özellikle "göçmen" olarak tanımlanan kişinin; maddi ve sosyal iyileşme, kendi ve ailesinin gelecekte beklenenlerini arttırmak gibi belli amaçlarının olduğuna vurgu yapılmıştır (IOM Uluslararası Göç Örgütü, 2009, 22). "Mülteci" kavramı ise zorla yerinden edilmiş veya göç etmeye mecbur bırakılmış kişileri tanımlamak için kullanılmaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği "mülteci" kavramını; belirli bir sosyal gruba mensubiyeti, ırkı, dini, tabiiyet ve siyasi görüşleri nedeniyle zulme uğrama korkusuyla vatandaşı olduğu ülkeden ayrılarak başka bir ülkenin koruması altına girmek isteyen kişi, şeklinde tanımlamıştır (Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (UNHRC), 1951).

İnsanlık tarih boyunca farklı bölgelerde kimi zaman dini, kimi zaman ırksal aidiyetleri kimi zamanda siyasi görüşleri yüzünden baskılara ve şiddete maruz kalmış ve kalmaktadır. Dünyanın birbirine bu kadar yaklaştığı, ulaşım ve teknolojik gelişmelerle uzakların yakın olduğu yüzyılımızda dahi halen farklılıklar temelinden insanlar ayrıştırılmaya ve kutuplaştırılmaya devam ediliyor. İnsan haklarına aykırı bu davranışların beraberinde baskıları, çatışmaları ve ardından zorla göçleri getirdiği görülmektedir. Aslında insanlık suçu olarak nitelendirebileceğimiz zorunlu göçlerin en dramatik örneklerinden biri İkinci Dünya savaşı ve sonrasında yaşanan göçlerdir. 1945'li yıllarda yaşanan soykırımlar, sürgünler ve insanların hayatta kalabilme için kaçışları daha sonraki dönemde Avrupa'nın yaşadığı Soğuk Savaş sürecinde yaşanan zorunlu göçler; günümüzdeki mülteci haklarının temellerinin atılmasına neden olmuştur.

Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (UNHCR) olarak günümüzde halen mültecilerin haklarını korumak temelli faaliyet gösteren kuruluş İkinci Dünya Savaşı sonrasında yerlerinden edilmiş Avrupalılara yardım etmek amacıyla 1950 yılında üç seneliğine kurulmuş olmasına rağmen halen dünyanın dört bir yanındaki mültecilerin haklarını savunmaya ve yardım etmeye çalışmaktadır. Yardım amaçlı kurulan bu kuruluş ardından insan hakları çerçevesinde mültecilerin hukuki sınırlarını ve haklarını belirleyerek zulme maruz kalan insanların yanında yer almaktadır (Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (UNHRC), 2019). Uluslararası küresel siyasetin önemli gündem maddelerinden bir halini alan zorunlu göçlerin sonucu ortaya çıkan mülteci krizi ve yönetiminin baş aktörü olarak BMMYK yanı sıra; yasal normların belirlenmesinde, koruma ve yardım faaliyetlerinin devam etmesine katkıda bulunacak birçok uluslararası örgüt kurulmuştur. Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC), Dünya Gıda Programı (WFP), Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF) gibi birçok devletlerarası kurum ile OXFAM, CARE International, Sınır Tanımayan Doktorlar (MSF) ve Uluslararası Yardım Komitesi (IRC) gibi yüzlerce sivil toplum örgütü bu rejimde belli rol üstlenmiştir. (Miller & Castles, 2008, 144-150).

Çalışmamızın başlığında yer alan "sığınmacı" kavramı ile "mülteci" kavramının ayrımı göç terminolojisinde şu şekilde vurgulanmıştır;

"İlgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişilerdir. Olumsuz bir karar çıkması sonucunda bu kişiler ülkeyi terk etmek zorundadırlar ve eğer kendilerine insani ya da diğer



gerekçeler nedeniyle ülkede kalma izni verilmemişse bu kişiler ülkede düzensiz bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilirler.” (IOM Uluslararası Göç Örgütü, 2009, 49).

Sığınmacı; aslında zorunlu ve düzensiz bir göçün sonucu karşımıza çıkmaktadır. Ne tam bir göçmen ne de mülteci olarak bir devletin koruması altındadırlar. Bu da aslında sığınmacıların yaşadıkları zorlukların artmasına neden olmaktadır.

II. Türkiye’de Göçler ve Suriye’den Göçün Türkiye İçin Önemi

Anadolu toprakları tarih boyunca en yoğun göçlerin yaşadığı coğrafyalardan biri olarak birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Türklerin Anadolu’daki varlıkları da göçler sonucunda başlamıştır. Orta Asya’dan 8.-9. yüzyıllarda başlayan ve 16. yüzyıla kadar devam eden Türk göçleri ile günümüzdeki Türkiye Cumhuriyeti’nin temelleri atılmıştır. Ardından Osmanlı İmparatorluğunun iskân politikasının etkisiyle fetih edilen yerlerdeki halk ile Anadolu halkının yer değiştirmesi şeklinde göçler devam etmiştir. Osmanlı döneminde gerçekleşen bu göçler genelde iç göç olarak nitelendirilmektedir ve küçük ölçekli göçlerdir. 17. yüzyıla gelindiğinde dönemin Avrupası’nda yaşanan savaşlar sonucunda Avusturya’dan Osmanlı’ya, Müslüman ve Yahudi göçleri yaşanmış bunların büyük bir kısmı daha sonra geri dönmüştür. Osmanlı’da kitlesel olarak ilk dikkat çekici göçler 1856’dan sonra Kırım’dan Osmanlı topraklarına zorla göç ettirilen Müslümanların göçleri olmuştur. Rusya’nın bölgedeki politikaları Kafkasya’dan ve Balkanlardan da kitlesel göçleri de hızlandırmıştır. 19. Yüzyılın sonunda başlayan ve 20. yüzyılın başına kadar devam eden ırkçı zorlamalarla gerçekleşen Balkan göçleri Türkiye Cumhuriyeti döneminde devam etmiştir (Karpas, 2013, 10-13).

Cumhuriyetin kurulmasının ardından yaşanan göçlere bakacak olursak; 1922-1938 yılları arasında Yunanistan’dan mübadele ile 384 bin kişi göç etmiştir. Bu Cumhuriyet tarihinin ilk kitlesel göçü olarak nitelendirilmektedir. Ardından birinci dünya savaşı sırasında yine Balkanlar’dan göçler devam etmiştir. 1933-1945 yılları arasında İkinci Dünya Savaşı nedeniyle bu defa Almanya’dan göçler almıştır. 20. yüzyılın son çeyreğine geldiğimizde Türkiye jeopolitik konum ve komşularında yaşanan çatışmalar nedeniyle göçler almaya başlamıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019).

1950 ve 1960’lı yıllara gelindiğinde ise Batı Avrupa, Birleşik Amerika ve petrol üreten Ortadoğu ülkeleri ekonomik verimlilik adına yabancı iş gücü ithal etmeye başlamıştır. Türkiye’de bu süreçte ilk olarak özel girişimlerle ardından ikili anlaşmalarla işçi göçü göndermiştir. Aslında ilk etapta kısa sürede geri dönmeleri planlanan Türk işçileri, daha sonra kalıcı hale gelmiş ve Türkiye’den Avrupa’ya göçler aile birleşimleriyle devam etmiştir. Bu dönemde uluslararası göç sürecinde Türkiye daha çok göç veren bir ülke konumundaydı (Unat, 2006, 45-55).

1980’lere gelindiğinde Türkiye yoğun bir şekilde göç veren bir ülke iken; komşu ülkelerde yaşanan ekonomik, siyasal dönüşümlerin sonuçları ve küreselleşen dünyanın etkisiyle göç alan bir ülke konumuna gelmiştir. Ulaşım ve kitle iletişim kaynaklarının yaygınlaştığı ve katı sınırların ortadan kalkmaya başladığı dünyada Türkiye artık ırk ve inanç birliği olana ülkelerin dışında da göçler almaya başlamıştır. Her ne kadar bu göçler de Türkiye için önemli bir değişim arz etse de aslında, “Göç” kavramı üzerine dikkatlerin çekilmesini sağlayacak olan yaşanan kitlesel göçlerdir.

Türkiye işçi göçü verirken mecburi durumlarda komşu ülkelere dönem dönem kitlesel göçlere maruz kalmıştır. 1980-1988 yılları arasında yaşanan İran-İrak savaşı sonucunda Avrupa’ya geçebilmek için yoğun şekilde Irak’tan Türkiye’ye yönelik göçler yaşanmıştır. Bu dönemde yaşanan Halepçe Katliamı gibi olaylar ani ve düzensiz bir şekilde Türkiye’ye göçlerin yaşanmasına neden olmuştur (Pusch & Wilkoszewski, 2008, 194). Türkiye doğusunda yaşanan karışıklıklar nedeniyle yoğun göçler aldığı bu tarihlerde Bulgaristan’dan 1989’da binlerce göç almıştır. 1991 yılına gelindiğinde yine Ortadoğu’da yaşanan Körfez savaşıyla birlikte Türkiye savaştan kaçan sığınmacılara kapılarını açmıştır. Türkiye bu dönemde Afganistan, Irak ve İran’dan yoğun göçler almıştır. Batı’da ise 1991’de Yugoslavya’nın dağılması ve Bosna Hersek başta olmak üzere bölgede başlayan etnik ve inanç temelli kıyımlar sonucu Türkiye 1992-1998 yılları arasında 20 bini aşkın kişiye kapılarını açmıştır. Ardından 1999 Kosova ve 2001 yılında Makedonya’dan toplamda 30 bine yakın göç almıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç Genel Müdürlüğü, 2019).

Göçmenler, mülteciler ve sığınmacılarla ilgili ilk genel düzenleyici belge, 14 Haziran 1934 tarih ve 2510 sayılı İskân Kanunudur. Ardından 1951 yılında yayınlanan Cenevre Sözleşmesi, İnsan Hakları Temel Hak ve Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme 1953’te Türkiye tarafından imzalanmıştır. (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019). 1980 sonrasında düzensiz ve plansız bir şekilde gerçekleşen yoğun göçler sonucunda göçmenlerin temel hakları ve vatandaşlık süreçleri ile ilgili yeni yasal düzenlemelerin oluşturulması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Türkiye bu süreçte göç ile ilgili, 1951 Cenevre Sözleşmesi temelinde ve Avrupa Birliğine uyum sürecinde gerekli görülen şekilde yasal düzenlemeler yapmıştır. Göç politikası üzerinde çalışmalar yoğunlaşmış kimlerin göçmen kimlerin mülteci veya sığınmacı olarak adlandırılmasına yönelik yasal temeller oluşturulmuştur. Dünyadaki sığınmacı politikalarına uygunluk açısından Türkiye’nin



bu alanda atmış olduğu ilk adım 1994 yılında yayınlanan İltica Yönetmeliğidir. Bu yönetmelikte en dikkat çekici kısım Cenevre Sözleşmesinde yer alan mülteci kabulünde yer alan coğrafi sınırların korunarak sığınmacılara geçici sığınma hakkı verilmesi ve mülteci statüsü edindikten sonra üçüncü bir ülkeye yerleştirme isteğine yönelik taleplerin karşılanmasını sağlamıştır. Yine Avrupa Birliğine uyum süreci sonucunda 2003 yılında Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun, 2005 İltica ve Göç alanındaki Türkiye Ulusal Eylem Planı ve 2006 İskan Kanununun çıkarılmasıyla birlikte Türkiye’de göçmenlerin hakları ve yasal statülerinin belirlenmesine ilişkin resmi temeller atılmıştır. Tüm bu süreç Türkiye’nin yaşanan bu göçlere kayıtsız kalmadığını ve göçmenlerin haklarına ilişkin dikkatli adımlar attığını göstermek açısından önemlidir (MiReKoç Proje Raporları, 2014, 59-65).

Genel olarak bakıldığında Türkiye aslında hem göç veren hem de dönem dönem göç alan bir ülke olarak göçe ilişkin atmış olduğu yasal adımlar aslında göçmenlerin entegrasyonu için en önemli noktadır. Göç süreçlerinin iyi yönetilmesi, göç eden insanların haklarının belirlenmesi ve toplumsal varlıklarının kabulü, uyumu için bu yasal düzenlemeler mecburiyet arz etmektedir.

A- Suriye’den Göçün Türkiye İçin Önemi

Son yılların en önemli göç akımlarından biri olan Suriyeli göçü sadece Türkiye değil Avrupa başta olmak üzere birçok devlet için önem arz etmektedir. İlk olarak Suriye’nin Türkiye için önemine kısaca bakacak olursak; Suriye, 911 km’lik sınırı ile Türkiye’nin en uzun kara sınırına sahip olduğu ülke konumundadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2019). Türkiye- Suriye sınırında bulunan; Şanlıurfa, Mardin, Şırnak, Gaziantep, Kilis, Hatay illerimizde toplamda on üç tane sınır kapısı bulunmaktadır. Tarihi açıdan baktığımızda ise Büyük Selçuklulara kadar dayanan ve uzun süre Osmanlı’nın hakimiyetinde olan bu toprakların Türkiye için önemi büyüktür. Türkiye Suriye sınırı ilk olarak 1921 yılında imzalanan Ankara Antlaşmasıyla belirlenmiş fakat bu Antlaşmada Hatay, Türkiye sınırları dışında bırakılmış ve 1939 yılında yapılan seçimle Hatay anavatana katılmak kararı almış, Ankara’da imzalanan Hatay Antlaşmasıyla bugünkü Türkiye- Suriye sınırı belirlenmiştir (Benek, 2016, 180-181). Suriye’nin Türkiye için önemi en uzun sınır hattına sahip olmasının yanında, Büyük Selçuklulardan bu yana bölgede Türk varlığının devam etmesidir. Osmanlı’nın uzun süre hakimiyeti altında olan bu topraklarda yaşan Türkmen halkı günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Aynı zamanda Suriye’de bulunan ve Türkiye’nin toprağı olarak kabul edilen “Caber Kalesi” Türkiye için bu toprakların önemini arttırmaktadır. Osmanlı İmparatorluğunun kurucusu Osman Bey’in dedesi Süleyman Şah’ın türbesinin bulunduğu “Caber Kalesi” 1921 yılında imzalanan Ankara Antlaşmasıyla Türk toprağı sayılmıştır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019). Tüm bu özellikleriyle Suriye, Türkiye için önemli bir sınır komşusudur.

Suriyeli göçünün başlama nedenlerine ve nasıl devam ettiğine bakacak olursak; Ortadoğu’da yaşanan olayların etkisiyle 2011 yılında Suriye’de başlayan ayaklanmalar şiddetini arttırarak devam etmiş ayrıca bölgede yaşanan güvenlik sorunları bu topraklarda yasadışı örgütlerin ortaya çıkmasına, insanların can ve mal güvenliğinin tehdit edilmesine neden olmuştur. Özellikle IŞİD veya DEAŞ olarak nitelendirilen terör örgütünün Suriye’de girdikleri bölgeyi yakıp yıkmaları nedeniyle insanlar sınır kapılarına dayanmış ve komşu ülkelere sığınma talebinde bulunmuştur. Suriye’de yaşanan yoğun çatışmaların şiddetini arttırmasıyla; 2011 yılında Türkiye Cumhuriyeti hem sınır komşusu olduğu hem de kültürel ve inanç birliğine sahip olduğu bu insanlara kapılarını açmıştır. Birleşmiş Milletler Mülteci Komiserliğinin (UNCHR) en son verilerine göre; 2011 yılından beri 5.6 milyon insan Suriye’den göç etti. 6.6 milyon insanın yerlerinden edildiği Suriye’de, şuanda yardıma muhtaç savaş mağduru insan sayısının 13 milyonun üstünde olduğu bilinmektedir (Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü (UNCHR), 2019). Yine Birleşmiş Milletler Mülteci Komiserliğinin Verilerine göre Suriyeli göçmenlerin 3.642.738’i Türkiye’ye, 946.291’i Lübnan’a, 670.238’i Ürdün’e ve geri kalanı da Irak, Mısır gibi ülkelere dağılmıştır (Birleşmiş Milletler Mülteci Komiserliği, 2019).

Türkiye kapılarını Suriyeli göçmenlere açtığında ilk etapta sınır bölgelerinde kamplarda barınma imkânı sunmuş fakat göçün düzensiz, ani ve yoğun bir şekilde olması nedeniyle kamplar bu göç akımını kaldıramaz hale gelmiş ve göçün şekli değişmiştir. Türkiye bu süreçte “Geçici Koruma” kanunu ile göçmenleri kayıt altına almaya çalışmış fakat göçmenlerin büyük bir kısmı da kayıt altına alınamamıştır. Bu süreçte sadece 140 bin göçmen geçici barınma merkezlerinde ikamet ederken diğer göçmenler çoğunlukla kendi imkanlarıyla Türkiye’nin farklı bölgelerine dağılmıştır. Resmi verilere göre; Şanlıurfa, Hatay, Mersin, Adana, Konya, İzmir, Bursa ve İstanbul en yoğun göçmen nüfusa sahip şehirlerdir. Göçmenlerin 2 milyona yakını çocuklar ve gençler oluşturmaktadır. Bunların büyük bir kısmı kadın ve korunmaya, bakıma muhtaç 0-14 yaş arası bebek ve çocuklardır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Müdürlüğü, 2019). Bu resmi kayıtların dışında da göçmenleri olduğu varsayılmakta bu da göçmen nüfusunun aslında daha da fazla olduğunu ortaya koymaktadır.

Tüm bu özellikleriyle Suriyeli göçü Türkiye’nin daha önce yaşadığı göç süreçlerinden dikkat çekici şekilde ayrılmaktadır. Ani, düzensiz ve yoğun bir şekilde yaşanan bu göçler; sığınmacılar ve ev sahibi toplum için birçok zorluğu beraberinde getirmiştir. Türkiye ev sahibi ülke olarak göçmenlerin temel ihtiyaçlarını



karşılama, Suriye’de kalanlara yardım etme, Suriye’deki güvenlik sorununa müdahale etme gibi birçok misyon üstlenmiştir. Bu durum Türkiye’nin yükünü arttırmakta ve bu alanda yapılacaklara dikkat çekmektedir.

Göçmenlerin yaşadıkları zorlukları en aza indirmek adına Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin yapmış olduğu yatırımların yanında başta uluslararası yardım kuruluşları olmak üzere, ulusal ve yerel kuruluşların da sürece büyük katkıları olmuştur. Uluslararası Göç Örgütü (IOM) Türkiye’de Ankara, İstanbul ve Gaziantep’te merkezler kurarak göçmenlere destek vermektedir. Aynı zamanda yine Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliğinin resmi verilerine göre Suriye’nin komşusu ülkelerde bulunan sığınmacılara yardım için toplamda 4.4 milyon dolar Birleşmiş Milletlerin desteği olmuştur (Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü (UNCHR), 2019). Türkiye’nin ulusal düzeyde hizmetlerinde ise; Türk Kızılay’ı başta olmak üzere birçok resmi kuruluş göçmenlerin temel ihtiyaçları, psiko-sosyal destek ve uyumları için büyük adımlar atmıştır. Yoğun ve zorunlu göç sürecinde yaşanan zorlukların üstesinden gelmek adına sivil toplum kuruluşları da önemli roller üstlenmiştir.

III. Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ve Göç Sürecinde Etkileri

Son yıllarda özellikle dünyada ve Türkiye’de hem etki alanlarının artması hem de faaliyetleriyle toplumsal alanda önemli rol üstlenen sivil toplum kuruluşlarının temelleri, 17.-18. yüzyılda ortaya çıkan “sivil toplum” ve “demokrasi” kavramları üzerinden şekillenmektedir. Toplumda bir şekilde ortaya çıkan sorunların çözümü için insanların birlik olma ve daha iyi bir topluma ilerleme isteği bireyin topluma katılımıyla olduğu düşüncesi ortaya çıkmıştır. Toplumun nasıl birlikte yaşadığı üzerine çalışan Tocqueville; demokrasi, özgürlük ve toplumsal katılım üzerinde durmuş ve bunun için Amerikan demokrasisini örnek göstererek dernekleşmeye vurgu yapmıştır (Aron, 2007, 212-226). Toplumun nasıl olması gerektiği, topluluk kavramı ve bireylerin topluluk olarak nasıl davrandıkları daha sonra gelen birçok kuramcı tarafından da ele alınmış ve açıklanmaya çalışılmıştır.

Demokratik bir toplumun gereği olan sivil toplumun en önemli araçlarından biri olarak görülen sivil toplum örgütleri ve aktiviteleridir. Bourdieu’nun en önemli kavramlarından biri olan sosyal sermaye ve sosyal ağlar sayesinde; toplumdaki gruplar birbiriyle etkileşim sağlayabilir. Sosyal ağların oluşmasıyla sosyal sermayenin birikimi sağlanır. Ortak bir hedefe ulaşmak amacıyla hareket eden bireylerin en büyük kaynağı sosyal sermayedir. Sosyal sermayenin birikimi; toplum ve hükümetin iletişim kanallarının oluşmasına neden olur. Farklı seviyelerde ve farklı şekillerde iletişimi sağlayan kanallar derneklerdir. Derneklerle bireyler ortak bir hedefe ulaşmak için birlikte hareket etme olanağı yakarlar (Bourdieu, 1986, 248-252).

Sivil toplum ve demokratikleşme üzerine tartışmalar 1980’lere gelindiğinde yeniden gün yüzüne çıkmış ve günümüze kadar bu tartışmalar devam etmiştir. Küreselleşmenin de etkisiyle sivil toplum kavramına yüklenen anlamlar, devlet ve toplum arasındaki iletişimin daha çok artmasıyla; yurttaşlık, katılım, sivil demokrasi, sivil toplum kuruluşları üzerine tartışmalar da yoğunlaşmıştır. Toplumsal katılım anlamında demokrasilerin en önemli aktörleri olan partiler ve parlamentonun temsil anlamında yetersiz kaldığı durumlarda yeni iletişim ağları ortaya çıkmış ve sivil toplum kuruluşları bu alanda önemli roller üstlenmiştir.

1993’te yazmış olduğu yazısında John Clark “non-governmental organization” yani sivil toplum kuruluşlarının rollerini şu şekilde açıklamıştır; devlet ile birey arasındaki aracı kurumlar olarak görülen ve toplumsal ihtiyaçların belirlenmesi, özgür tartışma platformlarının oluşturulması gibi işlevleri olan kurumlar sivil toplum kuruluşlarıdır. Sivil toplum kuruluşlarının geleneksel aktivitelerinin; hizmet ve yardımların iletilmesi iken ilerleyen süreçte devlet ile birey arasında iletişimi sağlayan bir işbirliği kanalı olmaya başladığı vurgulanmaktadır (Clark, 1993).

Teorik temellerinden kısaca bahsettiğimiz sivil toplum kuruluşlarının tanımı ise şu şekilde ifade edilmektedir;

“Sivil toplum kuruluşları resmi olarak belli bir hukuki kalıba uyan örgütler olarak, ortak bir amaç etrafında toplanan ve doğrudan kendilerine çıkar sağlamayan kişi topluluğudur. Sivil toplum kuruluşları özerk kuruluşlardan oluşmuş, özel sektörle kamu arasındaki bir ara sektör niteliğiyle sivil toplumun vazgeçilmez elemanlarıdır.” (Yıldırım, 2004, 51).

Toplumsal alandaki sorunların çözümünde arabulucu iletişim kanallarının sağlanması ve toplumsal ihtiyaçların giderilmesi şeklinde görevler üstlenen sivil toplum kuruluşları Suriye’den göç sürecinde sığınmacılar için de büyük görevler üstlenmiştir. Yaşanan zorunlu göçler sosyolojik ve psikolojik olarak birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Toplumsal alanda, hükümetler tarafından yasal zeminde yaşanan sorunların çözümü için adımlar atılsa da özellikle Türkiye’de yaşanan göçün yoğunluğu nedeniyle yetersiz kaldığı durumlar ortaya çıkmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarına ulaşılabilirlik açısından bakıldığında sığınmacıların bu kuruluşlara ulaşımı daha kolaydır. Sığınmacıların haklarının korunmasında ilk aktörler uluslararası alanda imzaladıkları anlaşmalarla üstlenmiş oldukları yasal zorunluluklar çerçevesinde hükümetlerdir. Fakat çoğu



zaman hem hakların korunması hem de ihtiyaçların karşılanması konusunda yetersiz kaldığında sivil toplum kuruluşları devreye girmektedir.

Başta II. Dünya Savaşı sonrasında yerlerinden edilmiş insanların haklarını savunmak için kurulan Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü (UNCHR) olmak üzere uluslararası alanda, Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) birçok kuruluş etkin bir şekilde faaliyet göstermektedir. Bunun yanında Avrupa Birliği'nin fonlarıyla kurulmuş ulusal ve uluslararası birçok sivil toplum kuruluşu vardır. Türkiye özelinde bakacak olursak; Türk Kızılay'ı bünyesinde AFAD, Mülteci Destek Derneği, Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, Hayata Destek Derneği, Mülteciler, Türkiye İnsan Hakları Vakfı, İHH gibi birçok sivil toplum kuruluşu vardır ve sayıları her geçen gün artmaktadır (Cilga, 2019).

Bu kuruluşların faaliyet kapsamına bakacak olursak bir kısmı insan hak ve özgürlükleri temelinde sığınmacılara destek sağlarken bir kısmı da temel ekonomik ve sosyal ihtiyaçlara yönelik yardım sağlama görevi üstlenmiştir. Barınma, sağlık, çalışma hakkı eğitim, sığınma başvuru ve üçüncü ülkeye yerleşim ve uyum (İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi-İGAM, 2013) konularında yardımlarda bulunan kuruluşların üstlendikleri rollerin genel hatlarıyla dört başlık altında toplandığını görmekteyiz; savunuculuk ve hukuki yardım, danışmanlık ve yönlendirme, entegrasyon (Apak, 2015, 280).

Türkiye'nin 2011 yılından bu yana yaşamış olduğu göç sürecinde STK'ların büyük etkileri olduğu görülmektedir. Suriye'den Türkiye'ye göç etmiş sığınmacıların yaşadığı sorunların çözülmesi noktasında sosyal ağları çalıştıran STK'lar, göçün sosyal boyutunda en önemli etkiye sahip olan entegrasyon konusunda başta dil öğrenimine katkı sağlayarak çalışmalar başlatmış ve devam ettirmiştir.

Bu alanda etkin faaliyet göster Sığınmacı ve Göçmen Dayanışma Derneğinin entegrasyon sürecinde; "Sığınmacı kadın ve kız çocuklarının sağlık hizmetlerine erişiminin güçlendirilmesi" projesiyle sağlık alanında destek sağlanmıştır. "Birlikte Güçlüyüz" projesi ile Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu'nun desteğiyle Ankara'da ve İstanbul'da 18-30 yaş arasındaki Suriyeli gençlerin proje yama/yönetme konusunda deneyim kazanmaları sağlanmıştır (Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD-ASAM), 2019). Mülteci Destek Derneği ise; "Türkiye'deki Irak ve Suriye krizinden etkilenen sığınmacılar için geliştirilmiş destek projesi" danışmanlık ve sosyal entegrasyon desteği sağlanmıştır. Yine MUDEM bünyesinde Gaziantep'te yaşayan kadınlar ve çocukların sosyal alana katılımını sağlamak için geliştirilen "Barış ve Sanat müzesi" projesi (Mülteci Destek Derneği, 2019), entegrasyon sürecinde sivil toplum kuruluşlarının yapmış oldukları faaliyetlere birkaç örnektir.

Verilen bu örnekler bu alanda yapılan çalışmaların çok küçük bir kısmını oluşturmaktadır. Yerel düzeyde de birçok sivil toplum kuruluşu, dernek ve vakıf olduğu bilinmektedir. Bu örgütlerin hepsi gelen sığınmacıların yardımlarına koşmak ve toplumsal alanda iyileştirme sağlamak için büyük çaba sarf etmektedirler. Bu nedenle sivil toplum kuruluşlarının bu alanda elini taşın altına koyması değerli görülmektedir.

Sonuç

Göç, toplumsal anlamda birçok sorunu beraberinde getiren bir süreç olarak görülmektedir. Nedenleri ve sonuçları açısından göç üzerine yapılan yoğun çalışmalar toplumsal alanda birçok sonucun ortaya çıktığını kanıtlamaktadır. Başta ekonomik, kültürel açıdan farklılaşmayı içinde barındıran göç süreci, ulusal ve uluslararası olarak ayrılmış ve derinlemesine ele alınmıştır. Bir nüfus hareketliliği olarak göç sosyolojik bakımdan kültürel bir hareketliliği de barındırır. Göç eden ve ev sahibi toplumlar için yeni bir toplum oluşturma sürecidir bir nevi.

Anadolu coğrafyası tarihinde pek çok medeniyete ev sahipliği yapması nedeniyle farklı dönemlerde farklı göçlere maruz kalmıştır. Türkiye Cumhuriyeti öncesi ve sonrası dönemlere baktığımızda ise Anadolu, bulunduğu konum nedeniyle komşu ülkelerden özellikle savaş mağduru kişilere kucak açmıştır. Suriyeli sığınmacılar da aynı şekilde Türkiye'ye zorunlu göç etmiş gruplardandır. Son sekiz yıldır "geçici koruma" kanunu ile misafir ettiğimiz Suriyeli sığınmacıların göçü Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana yaşanan en yoğun göç sürecidir. Uluslararası, zorunlu ve ani göçün tarafları olan Suriyeli sığınmacılar ve Türkiye toplumu birçok sorun yaşamıştır.

Her ne kadar yakın bir coğrafyanın çocukları olursa da iki farklı toplumun bir araya gelmesi birtakım zorlukları beraberinde getirmiştir. Dil bilmeme sorunu başta olmak üzere kültürel anlamda yaşanan zorlukların giderilmesi, iki toplumun uyumlu bir şekilde yaşaması için önemli görülmüştür. Uluslararası göç literatüründe aslında farklı iki toplumun bir arada yaşamalarını kolaylaştırma amacıyla "asimilasyon" gibi farklı süreçler uygulanan dönemler olsa da günümüzde daha çok çokkültürlü bir toplum üzerinde durulmaktadır. Toplumsal uyum için entegrasyon süreçleri işletilmektedir.

Entegrasyon; hükümetlerin etkinlikleri kadar STK'ların da önemli roller üstlendiği bir süreçtir. Özellikle Türkiye'ye göç eden Suriyeli göçmenler özelinde ele aldığımız bu yazıda STK'ların toplumsal olarak nasıl bir öneme sahip olduğu üzerinde durulmuştur. Türkiye, Suriye'den göç sürecinde ani bir şekilde yoğun



göç dalgası yaşamıştır. Plansız bir şekilde gerçekleşen bu göçte hem hükümet açısından hem de toplum açısından zorluklar yaşanması kaçınılmazdı. Yaşanan bu sorunların çözümünde devlet ile toplum arasındaki en önemli iletişim araçlarından biri olan STK'lar sosyal ağların oluşmasını sağlamıştır. Toplulukların ortak amacı için birlikte hareket etmeleri temelinde oluşturulan STK'lar göçün yönetilmesinde etkin olmuşlardır. İlk etapta barınma ve sağlık gibi temel ihtiyaçların karşılanmasına yardım edilmiş. Ardından sığınmacıların, insan hakları temelinde toplumsal ekonomik ve sosyal entegrasyonlarına yardımcı olmuşlardır.

KAYNAKÇA

- IOM Uluslararası Göç Örgütü . (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü*. Cenevre: Uluslararası Göç Örgütü.
- Pusch, Barbara, & Wilkoszewski, Tomas (2008). *Türkiye'ye Uluslararası Göç*. İstanbul: Kitapyayınevi.
- Apak, H. (2015). Uluslararası Göç ve Sivil Toplum: Suriyeli Göçmen STK'lar. *SOSYAL BİLİMLER; Genç Akademisyenler Senpozyumu 1* (s. 274-282). Mardin: Kadim Akademi.
- Aron, Raymond (2007). *Sosyolojik Düşüncenin evreleri*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Benek, S. (2016). Türkiye-Suriye İlişkilerinin Sosyal Coğrafya Açısından Tarihsel Arka Planı. *Gaziantep University Journal of Social Sciences* , 171-192.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, Acculturation and Adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 5-68.
- Berry, J. W. (2001). A Psychology of Immigration. *Journal of Social Issue* , 615-631.
- Birleşmiş Milletler Mülteci Komiserliği. (2019, 03 17). *Operational Portal Refugee Situations*. <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria> adresinden alındı
- Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü (UNCHR). (2019, 03 17). *Birleşmiş Millet Mülteci Komiserliği The UN Refugee Agency*. <https://www.unhcr.org/afr/syria-emergency.html> adresinden alındı
- Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (UNCHR). (2019, 03 17). *Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği Türkiye*. <https://www.unhcr.org/tr/unhcrnin-tarihcesi> adresinden alındı
- Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (UNHRC). (1951). *Convention and Protocol; relating to the status of refugees*. Cenevre.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. *Hand of Theory and Research for Sociology of Education*, 241-258.
- Cilga, M. (2019, 03 20). *Türkiye'deki Suriyeli Mültecilere Destek Olan Ulusal ve Uluslararası STK'lar*. <https://graphcommons.com/graphs/0711e621-a8c5-4651-a1d6-33106c7bb3f1> adresinden alındı
- Clark, J. (1993). The State and The Voluntary Sector. *Human Resources Development and Operations Policy*, 3-22.
- Demir, Ömer, & Acar, Mustafa (1997). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. Vadi Yayıncılık.
- Erdoğan Tosun, Gülgün (2005). Türkiye'de Devlet-Sivil Toplum İlişkisi ve Demokrasinin Önündeki Engeller. L. Sunar içinde, *Sivil Toplum ve Demokrasi* (s. 123-143). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi-İGAM. (2013). *Sivil Toplum Örgütlerinin Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler İçin Yaptıkları Çalışmalar İle İlgili Rapor*. Ankara: Anı Matbaa.
- Karpat, Kemal H. (2013). *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*. İstanbul: TİM AŞ Yayınları.
- Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. *Population Association of America*, 47-57.
- Marshall, Gordon (2013). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim Sanat Kitapevi.
- Miller, Mark J., & Castles, Stephen (2008). *Göçler Çağı, Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- MiReKoç Proje Raporları. (2014). *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023 Ulus-deolet Oluşumundan Ulus-ötesi Dönüşümlere*. İstanbul: Koç Üniversitesi Araştırma Merkezi.
- Mülteci Destek Derneği. (2019, 04 01). *Mülteci Destek Derneği-Projelerimiz*. <http://mudem.org/category/projelerimiz/> adresinden alındı
- Petersen, W. (1958, June). A General Typology of Migration. *American Sociological Association*, 3(23), 256-266.
- Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD-ASAM). (2019, 04 01). *SGDD-Neler Yapıyoruz?* <http://sgdd.org.tr/projeler/> adresinden alındı
- Smith, Philip (2007). *Kültürel Kuram*. İstanbul: Babil Yayınları.
- Şahin, B. (2008). Almanya'daki Türk Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonunun Kuşaklararası Karşılaşması; Kimlik ve Ait Hissetme. *Türkiyat Araştırmaları*, 227-253.
- Şeker, B. Dilara, Sirkeci, İbrahim, & Yücesahin, M. Murat (2015). *Göç ve Uyum*. London: Transnationla Press London
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2019, 03 17). T.C. Dışişleri Bakanlığı -Dış Politika- Türkiye-Suriye Siyasi ilişkileri: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-suriye-siyasi-iliskileri-.tr.mfa> adresinden alındı
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2019, 03 17). Göç Tarihi: http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_380 adresinden alındı
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2019, 03 17). T. C. İçişleri Bakanlığı Göç İdarsi Genel Müdürlüğü-İstatikler-Kitaplar- Türkiye ve Göç: http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_tasar%C4%B1m_icler.pdf adresinden alındı
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Müdürlüğü. (2019, 03 17). T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Müdürlüğü- Göç İstatistikleri- Geçici Koruma: http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713 adresinden alındı
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2019, 03 17). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı-Ankara Antlaşması: <http://ekitap.kulturuzturizm.gov.tr/TR-82546/ankara-antlasmasi.html> adresinden alındı
- Abadan Unat, Nermin (2006). *Bitmeyen Göç, Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık.
- Yalçın, Cemal (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yıldırım, İbrahim (2004). *Demokrasi, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim*. Ankara: Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş.